EARLY MODERN WORKSHOP: Jewish History Resources

Volume 6: Reading across Cultures: The Jewish Book and Its Readers in the Early Modern Period, 2009, The Radcliffe Institute for Advanced Studies at Harvard University, Cambridge, MA

A publisher in service of his readers: prefaces to Amsterdam 1711 edition of the Tsene Rene

Shlomo Berger, University of Amsterdam, The Netherlands

ABSTRACT: The Amsterdam 1711 edition of the Tsene Rene is a particularly interesting because it contains prefaces that include allusions to and discussions of Yiddish texts and book production, the roles of publishers and the envisaged demands of readers. It enables us to determine and evaluate the status of books with the early modern Ashkenazi culture.

This presentation is for the following text(s):

- Tsene Rene

Copyright © 2012 Early Modern Workshop

EARLY MODERN WORKSHOP: Jewish History Resources

Volume 6: Reading across Cultures: The Jewish Book and Its Readers in the Early Modern Period, 2009, The Radcliffe Institute for Advanced Studies at Harvard University, Cambridge, MA

Shlomo Berger, University of Amsterdam, The Netherlands

The *Tsene Rene* is the ultimate bestseller of Yiddish literature up to date. It was composed just before or after the turn of the seventeenth century by Jacob ben Isaac Ashkenazi of Janovo, and the first known edition of the book is the fourth edition published in 1622. Thereafter, numerous Yiddish editions were published as well as translations in many languages. It became popular throughout the Ashkenazi diaspora: from Amsterdam on the shores of the North Sea in Western Europe to the towns and *shtetls* of Eastern Europe. Although it is not a translation of the Torah but rather a commentary of the weekly lessons including *haftorot* and *megilot* and it was intended to be read by men and women alike, during the nineteenth and twentieth century Eastern European Jews dubbed the book as “female’s Torah”.

The publishing history of this popular book is as interesting as the book’s text. Because it has been such a popular book and regularly on demand, publishers were keen to release new editions of the book every couple of years. In particular cases publishers also decided to prepare an edition that would be considered better than the available editions. Attempting to produce an exemplary edition question concerning contents and format were tackled, language issues were addressed, and publishing decision processes on the one hand and needs and requirements of the reading public on the other hand were considered.

Hayyim Druker’s edition of the *Tsene Rene* published in Amsterdam in 1711 is one such edition. Moreover, Druker added information on the above mentioned issues on the book’s title page as well as including two prefaces that expounded on book production processes. Indeed, it can be argued the Druker himself composed both prefaces (the proofreader’s and the publisher’s) aspiring to get his message through to different audiences: buyers, readers (who may not buy a copy of the edition), colleagues within the local Jewish book industry guild, and rabbis and intellectuals who may encourage Ashkenazim to purchase a copy of this edition. Thus, studying these texts may open a window to Ashkenazi culture in the early modern period: the role of Yiddish, of books,

publishers and readers, high and low culture, modernization process through the employment of the vernacular by the masses.

Bibliography

bib goes here

Copyright © 2012 Early Modern Workshop

EARLY MODERN WORKSHOP: Jewish History Resources

Volume 6: Reading across Cultures: The Jewish Book and Its Readers in the Early Modern Period, 2009, The Radcliffe Institute for Advanced Studies at Harvard University, Cambridge, MA

Tsene Rene

צאנה וראינה

1711

Translated by Shlomo Berger, University of Amsterdam, The Netherlands

The corrector's preface

It is known that the book *Tsene Rene* is very practical for everyone who wants to understand Moses' Torah and the prophets, and especially simple men and women who do not understand the Holy tongue. These people should read this book where everything is clear and honest and prepared in good Yiddish from the best commentators who have written on the five books of the Torah. Subsequently everyone is obliged to read there <in the book> every day and at least each Shabbat. And the one who really studies the book may be considered a learned man precisely as the one who understands Hebrew books. And he fulfils the duty before God exactly as someone who reads many books. However, editions of the *Tsene Rene* which were printed up to now are difficult to understand: firstly, because of the confused language which cannot be compared with <good> Yiddish, and not correctly set up. Consequently, it does not agree with the meaning of the verse; secondly, many matters and even complete verses are missing, and above all the old editions are inundated with mistakes. And when a person with good sense and willingness will read the book (these editions), he will find out that it is impossible to follow the text because of the many mistakes there. Therefore, many persons were angry after reading the book (these editions) and could not easily understand what is written in our holy Torah. Therefore we did our best and did not rest day and night until we removed all the existing obstacles. And we paved the path and purified it from all the obstructions and mistakes. And we created a path of life as is written in the Torah: it is the tree of life to all those who hold unto it. And undoubtedly, the one who will read <our edition> with intention and for heaven's glory, will go through the path of life. Besides, you can be assured that in the book as a whole you'll find fewer mistakes than in one page in the previous editions. Subsequently, in order

that nobody will miss a verse, we vocalized them and they are orrected according to the manner they appear in the Torah. Further, we added a plan where one may find the verses as they appear in Torah, Prophets and Chronicles. And we also added the Aramaic (*Targum Sheni*) text of the *Book of Esther* and the Aramaic text of *Song of Songs*. Also we placed each *haftora* after the customs of each weekly lesson and, consequently, you'll be able to read <the book> with eagerness and without difficulties. Subsequently, each reader will recognize that such a *Tsene Rene* was never printed. Therefore, dear people do not be distressed because of money, since when you'll read the book your hearts will be happy. And spare no money because with it we'll buy our place in this and the other world. And we shall fulfil the words of the prophet: Here I send you the prophet Elijah in our days. Amen.

The publisher's apology and preface

King David said to his son Shlomo when he gave him the inheritance, as is written in 1 Chronicles, chapter 2 8 : "And you, Solomon my son, obey the God of your father and serve him with a submissive attitude and a willing spirit, for the Lord examines all minds and understands every motive of one's thoughts." And this is in Yiddish: You Shlomo my son, you should know that you should serve the God of your father with all your heart and you should be dedicated to God and correctly know him. And in order to correctly know God <one should know> that there are many secrets about it. Therefore, we must do our best and learn as much as possible. And this is achievable with the help of God's glory as is to be found in many books, be it in Hebrew or in books printed in other languages: in Spanish and in Yiddish as our sages have done, fulfilling the words written in a verse from our holy Torah <Deuteronomy> chapter 27: "You must erect great stones and cover them with plaster. Then you must inscribe on them all the words of this law." Rashi interprets: "in seventy languages". Because God knew very well that Israel are spread among the nations and the majority does not understand the holy tongue in the simple way as taught to children of our generations. Therefore, our sages published Yiddish books or in the language of the location where Israel are living. Now because people are aware that many books are published in the language of the land of their dwelling, there are also many Yiddish books full of Torah and fear of God, as *The Book of Good Heart*, or *The Burning Mirror* and many more other books. And also the *Tsene Rene* which is fitting householders who are no intellectuals or women and young people and girls; these also can see (=study) the Torah with commentary. And now I would like to explain my own position, the reasons that drove me to publish such books

as *The Book of Good Heart* and now the *Tsene Rene*. <The reason> is that many people told me once and again that these books are quite practical for the simple man. But <the exiting editions> are printed in bad language and are full of mistakes. So, I thought that I would like to fulfil a duty and be of service to the multitude. But I do not have the capacity to launch such a project, because I am unable to produce a printing sheet on my own expenses. So, some two hundred people (men, women, lads and virgins) assembled <the needed money>. God bless them with longevity of life. They helped me very much to produce these books and paid a good price for printing sheets, and with this capital I could complete my work. Let God bless them seeing their offspring grow to study Torah, marry and performing good deeds.

But I have seen that the *Tsene Rene* was printed several times and copies of which are still extant (=on sale), nevertheless I decided to launch the project because on many occasions I read the book and I did not like the Yiddish (style). And the following occurred to me. When a Frenchman or a Spaniard wants to speak Yiddish (German?), he speaks Yiddish (German?) in the way he is speaking his own language. He does not know that each language possesses its own ornamentation. In this manner our Yiddish books were printed. But if one would read the *Book of Good Heart* or *Ma'aseh HaShem* (or, God's Deeds) which were printed in Amsterdam, and now this *Tsene Rene* on the top of it, you shall admit that I am correct (=my complaints are justified). These books were fully reread (=studied, checked) and well rewritten (=re-stylized), and well checked before I have brought them to print. And therefore the rabbis lent their approbation to me, because they had seen what a work had been invested in this book. If I mention the <question> of mistakes only, one has done the best he could do and as is required. It is impossible to erase all mistakes despite everything (=the work invested). But one does his best and protects himself. Not as other printers who print badly and later do not ask (=do not care) when they see the black (ink) on the white (paper) and are able to increase their capital (=get richer). Not only they are writing (=printing) in bad language but also with many mistakes. But I must confess that I have seen one edition of *Tsene Rene* which was printed with illustrations. I did not find a mistake in any of the illustrations, but above, under and on the illustrations' sides there are some <mistakes>. I must admit that the printer did a good job in placing correctly the illustrations, and the children have a nice *shpil* (=game, diversion) with them. But, thank God, here in Amsterdam this is not our practice. A good proofreading and a good language are our illustrations. One can look through the book. I trust God that one will not find in the book so many <mistakes, faults> as in four or five printing sheets of other editions, as I have found when <for instance> two, three lines <of the text> are missing.. It is possible that in my edition one word will be missing <at most>. <Indeed> there are things that are impossible to find <and they remain in the text>, but not as many as one finds in foreign Yiddish prints. If one would prepare an index <of such mistakes, faults> one would need four printing sheets. Therefore I thank God who helped me and <gave> me

the knowledge to complete this book as each person can see for himself. And confess the truth.

And let God help me bring forth more projects and print more books which I plan. I hope that my supporters will not forsake me, and thus my standing will be greater as I am not letting myself into folly with which one cannot buy his place in eternity. And all those who helped with the book, God will double and redouble their remuneration and they will see (=experience) consolation and be present at the building of Jerusalem.......

Copyright © 2012 Early Modern Workshop

EARLY MODERN WORKSHOP: Jewish History Resources

Volume 6: Reading across Cultures: The Jewish Book and Its Readers in the Early Modern Period, 2009, The Radcliffe Institute for Advanced Studies at Harvard University, Cambridge, MA

צאנה וראינה
Tsene Rene
1711

Prepared by Shlomo Berger, University of Amsterdam, The Netherlands

הקדמת המגיה

דיאווייל עש ביקענט איז דז האט (ספר צאנה וראנה) זער ניצליך פֿר איין אידר איז דער דא (תורת משה) אונ' דיא (נביאים) וויל פר שטין (ובפרט) פֿר גימייני לייט אונ׳ ווייבר דיא דש (לשון הקודש) ניט קענן פֿר שטין. דיא זאלן אים דעם (ספר) לייאנן וואו אין אלש טייטליך אונ' בישיידליך אונ' אויף גוט טייטש אויש גיליגט איז פֿון דיא בעשטי (מפרשים) דיא אויף דיא (חמשה חומשי תורה) האבן גישריבן. אזו דאש איין אידר איז (מחוייב) אלי טאג אודר (לכל הפחות) אלי (שבת) דרינן צו לייאנן. אונ׳ ווער אין דעם (ספר) רעכֿט (בקי) איז, דער קען אזו וואול פֿר איין למדן גירעכֿנט ווערן אז איינר דער דיא (ספרי לשון הקודש) פֿר שטיט. אונ׳ קען אלזו וואול דא מיט (יוצא) פֿר (השי') זיין אז וועז ער פֿיל (ספרים) גילערנט האט. נון וייל אבר דיא (צאנה וראנה) דיא ביז אל הער זיין גידרוקט גיוועזן אונ׳ גאר שווער צו פֿר שטין זיין: ערשטליך פֿון וועגן דאש פֿר ווערטי לשון וועלכֿש גאר בייא קיין טייטש קען פֿר גליכֿן ווערן אונ׳ גאנץ (שלא כסדר) גישטעלט איז, זוא דש עש מיט דעם (פירוש) פֿון דעם (פסוק) גאר ניט איבר איין קומט; צום אנדרן דש גאר פֿיל זאכֿן אונ׳ (אפילו) גאנצי (פסוקים) דרינן מאנגלן (ועל כלם) דאש דיא אלטי דיא (מלא טעיות) זיין. גלייך וויא איין אידר דער מיט גוטי (מחשבה) אונ׳ פֿלייס דרינן לייאנן ווערט, זעלכֿש ווערט ביקענט דאז מן קען קיין פֿר שטאנד דרויש קריגן פֿון וועגן דיא פֿיל (טעיות) דיא דרינן זיין. אונ׳ דער האלבן זיין פֿיל לייט פֿר דריסג גיווארן דרינן צו לייאנן אונ׳ אלזו ניט רעכֿט קענן פֿר שטין וואש אין אונזר (תורה הקדושה) גישריבן שטיט. דארום האבן מיר אונזר בעשטי פֿלייס גיטאן אונ׳ טאג אונ׳ נאכֿט ניט גירואט ביז דאש מיר האבן אלי פֿאריגה שטרויכֿצונג אויש דיא וועג גינומן, אונ׳ האבן דיא וועג גיבאנט אונ׳ גיזויברט פֿון אלי פֿר הינדרונג אונ׳ (טעיות). אונ׳ האבן איין דרך **חיים** גימאכֿט דיא וויל אין דיא (תורה) גישריבן שטיט: עץ חיים היא למחזיקים בה. אונ׳ דאש (בלתי ספק) ווער דארן ווערט לייאנן מיט גוטי (כוונה) אונ׳ (לשם שמים) דער ווערט גין אין דעם וועג דעש לעבנש. אונ׳ דא בייא קענט איר פֿר זיכֿרט זיין דאש אין דעם גאנצן (ספר) ווערן ניט אזו פֿיל (טעיות) זיין אז אין דיא פֿאריגי אויף איין בלאט. אונ׳ דא מיט מן זאל קיין (פסוק) איבר הופן, האבן מיר אלי (פסוקים) מיט (נקודות) גישטעלט אונ׳ וואול (מוגה) גלייך וויא זיא אין דיא תורה שטין. אונ׳ דער בייא גישטעלט דיא פלאן וואו מן דיא (פסוקים) פֿינדן קען אין דיא (תורה) אודר (נביאים) אונ׳ (כתובים). (גם) האבן מיר דארינן (מוסיף) גיוועזן דען (תרגום שני) פון (מגילתאסתר) אונ׳ דען (תרגום) פֿון (שיר השירים). (וגם) האבן מיר איין אידרי (הפטרה) בייא דיא (סדרה) רעכֿט נאך דיא (מנהגים) נאך גישטעלט. זוא

דאז איר ווערט קענן מיט לושט אונ' זונדר מיא דרינן לייאנן. אונ' דש איין אידר ווערט ביקענן דש דער גלייכֿן (צאנה וראנה) איז נאך קיין מאל גידרוקט גיוועזן. דארום איר ליבי לייט לאזט אייך אייער (מעות) פֿר דיזן (ספר) ניט גרייאן, דען ווען איר ווערט דארין לייאנן דא ווערט זיך אייער הערץ ארפֿרייאן. אונ' שפארט דראן קיין געלט, דען דא מיט ווערט איר קויפֿן דיזה וועלט אונ' יעני וועלט. אונ' ווערט (מקוים) ווערן וואש דער (נביא) האט גישטעלט: הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא במהרה בימינו אמן.

התנצלות וההקדמה של בעל המדפיס

דוד המלך האט גיזאגט קיגן זיין זון שלמה דא ער אים האט (צוואה) גיטאן, גלייך אין (דברי הימים א' קפיטול כח') שטיט: ואתה שלמה בני דע את אלוהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש יי'. דאז איז טייטש: אונ' דוא שלמה מיין זון דוא זאלשט ווישן דש דוא דען גאט פֿון דיין פֿאטר זאלשט דינן מיט גאנצן הערצן אונ' צו גאט זאלשטו אלי צייט פֿארטן אונ' דוא זאלשט השי' רעכֿט דער קענן. נון דאש מן השי'ק רעכֿט דר קענן זאל, דא זיינן גאר פֿיל גרושי סודות דרויף. דארום מוזן מיר אונזר בעשט טאן אונ' אזו וויט צו ארקענן אז אונש מיגליך איז. אונ' וועלכֿש ניט אנדרש גישעהן קאן אלש מיט (יראת ה') גלייך אלש מן אין פֿיל ספרים גיפֿינדן, עז זייא (לשון הקודש) אודר אין ספרים דיא אין אנדרי (לשונות) גידרוקט זיין: גלייך (לשון ספרד) אונ' (לשון אשכנז) גלייך אונזר חכמים גיטון האבן, אונ' האבן מקיים גיוועזן דען פסוק אויז אונזר הייליגי (תורה קפיטל כז): וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת בהר היטב. מאכֿט (רש"י אין שבעים לשונות). דען השי' האט וואול גיווישט דש ישראל אונטר דיא אומות ווערן פֿר שפרייט ווערן אונ' דאש רוב ווערט קיין (לשון הקודש) פֿר שטין קענן גלייך פשוטה אין דיזי דורות מיט דיא קינדר גילערנט ווערט. (על כן) האבן אונזרי חכמים מסדר גיוועזן טייטשי ספרים, אודר וואו מיר (בני ישראל) וואונן וואו איין אנדר לשון איז אויף דעם זעלביג לשון. נון וייל דער עולם ביוואושט איז דאז מן פֿיל ספרים האט גימאכֿט אין איר לשון גלייך דיא זעלביגי מדינה איר לשון איז, אלזו האט מן אויך פֿיל טייטשי ספרים וועלכֿי (תורה אונ' יראה) זיין גימאכֿט אין (לשון אשכנז), גלייך (ספר לב טוב) אודר דער בראנט שפיגל אונ' אנדרי ספרים מין. (וגם דעם צאנה וראנה) דער גאר מיגליך איז פֿר (בעלי בתים) דיא קיין (למדנים) זיין אודר פֿר ווייבר אונ' יוגנט אונ' מיידן; דיא אויך קענן זעהן דיא תורה מיט איין טייל פֿון איר פרושים. אונ' דארום דש איך וויל צו מיין מיינונג קומן אונ' וואש מיר דער צו גיבראכֿט האט אום זעלכֿי ספרים צו דרוקן, גלייך איך דען (ספר לב טוב) אונ' נון דען (ספר צאנה וראנה) גידרוקט האב. איז דרום דש פֿיל לייט מיר מעניך מאל גיזאגן האבן דאש דיזי ספרים גאר נוצליכֿי ספרים פֿר דעם גימייני מאן זיין. אבר זיא קיין גוט לשון האבן אונ' (מלא טעיות) זיין. אלזו האב איך מיר גידאכֿט איך וועלט גערן דיא מצוה טון אונ' (מזכה ברבים) זיין. ניט מער מיין (יכולת) איז ניט אום זוא איין ארבייט פֿארט צו ברענגן, דען איך ווישט ניט איין בוגן צו דרוקן אויף מיין הוצאות. אזו האבן זיך בייא אננדר גימאכֿט (אנשים ונשים בחורים ובתולות) אום טרענט צווייא הונדרט. השי' זאל זיא (מאריך ימים) זיין. דער וייל זיא מיר גאר טרייאליך גיהאלפֿן האבן אום דיזי ספרים אויש צו פֿירן אונ' האבן מיר אב גינומן בייא קונטריסים אונ' מיר שטארקט ביצאלט, אונ' מיט דעם זעלביגן געלט האב איך מיין ספרים ת"ל צום גמר גיבראכֿט. השי' זאל זיא מזכה זיין דש זיא זאלן זעהן (בנים ובני בנים) אונ' זאלן זיא (מגדל זיין לתורה ולחופה ולמעשים טובים. אמן).

אבר דר וייל איך נון האב גיזעהן דאש דיא (צאנה וראינה) זיינן (כמה פעמים) גידרוקט גיווארן אונ' נאך וואול אך פֿר הנדן זיין, ניט מין איך האב עש דארום גיטאן דער וייל איך זוא מעניך מאל מיין טאג האב דרינין גילייאנט אונ' מיר דאש (פשוטה לשון אשכנז) ניט האט גיפֿאלן. דען עש גימיינט מיך עבן זוא. אלז ווען איין (צרפת) אודר (ספרד) וויל טייטש רידן, זוא ריד ער דאש טייטש גלייך ער מיינט זיין לשון צו רידן. דען ער ווייש ניט דאש איין אידר לשון זיין אייגן ציראט מוז האבן. אזו זיינן אך אונזר טייטשי ספרים ביז אלהער גידרוקט גיווארן. אבר לאז מן לייאנן דש (ספר לב טוב אודר מעשה ה') דש אין אמשטרדם איז גידרוקט גיווארן, אונ' נון דיזן (צאנה וראינה) דער בייא, דא ווערט איר זעלברט ביקענן דש איך דא מיט גלייך האב. דען דיזי ספרים האט מן ערשט גאנץ איבר לייאנט אונ' וואול איבר שריבן, אונ' אלש וואול צו גיזעהן אי איך זיא האב אין דיא דרוק גיגעבן. אונ' דרויף האבן מיר דיא דאזיגי (רבנים הסכמות)

גיגעבן, דער ווייל זיא האבן גיזעהן דאש מן מוז אזו איין פֿלייס אן דש ספר גיטאן האט. זאל איך נון שרייבן (מחמת טעיות), זוא האט מן זיין בעשט דער בייא גיטאן גלייך מן גיהערט צו טון. וויא וואול דש עש איז און מיגליך איז אודר עש בלייבן נאך טעות שטין. אבר (עכ"פ) מוז מן זיין פֿלייס דער בייא טאן אונ' זיך וואול פֿר זעהן. אבר ניט וויא אייניגי (מדפיסים) דיא שלעכֿט אין דרוקן אונ' פֿרעגן ניט פֿיל דער נאך וועז נייארט שווארץ אויף ווייס שטיט אונ' קענן (מוסיף ממון) זיין. ניט אליינט דש זיא קיין גוט לשון שרייבן (אפילו מלא טעיות). אבר דש מוז איך מודה זיין. איך האב גיזעהן איין צאנה וראינה דער איז גאר שין מיט (ציורים) גידרוקט. איך האב ניט איין טעיות אין דיא זעלביגי שילדרייא גיפֿונדן, אבר אובן אונ' אונטן אונ' אויף דיא זייטן פֿון דיא שילדרייאן דא זיין (כמה וכמה). איך מוז ביקענן דש זיך דער מדפיס זער וואול האט פֿאר גיזעהן אום דיא שילדרייאן רעכֿט צו שטעלן, דען ווארום דיא קינדר האבן איין שין שפילכֿי דא מיט. אבר כאן אמשטרדם איז ת"ל ניט אזו. איין גוטי הגהה אונ' איין גוט לשון דאש זיין אונזר שילדרייאן. מן מאג פֿרייא אין גאנץ ספר דורך זוכֿן. איך בין מובטח אן השי' ווערט זאל פֿיל אין דען גאנצן ספר ניט גיפֿינדן אלז אין אנדרי אין ד' או ה' בויגנש גיפֿינדן ווערט, גלייך איך גיפֿונדן האב דש ב"ג שורות צו גלייך אב גין. עש קענט וואול מיגליך זיין דש אין מיין דרוק וואול איין ווארט זאלט אב גין. דען עז זיין זאכֿן דאש ניט וואול מיגליך איז אודר עש בלייבט נאך שטין, אבר ניט זוא פֿיל גלייך אין דיא פֿרעמדי טייטשי דרוק שטין. ווען מן זאלט איין לוח דר פֿון מאכֿן העט מן ד' בויגן דר צו פֿון ניטן. דארום דאנק איך השי' דש ער מיר האט גיהאלפֿן אונ' דיא ווישן שאפֿט גיגעבן דש איך דיזש ספר האב וואול גימאכֿט גלייך אידר (בן אדם) זעלברט זעהן ווערט. אונ' (מודה על האמת) זיין.

אונ' השי' זאל מיר ווייטרש העלפֿן דש איך נאך מער זאכֿן קענט פועל זיין אונ' פֿר דען עולם נאך מער ברענגן צום שיין גלייך איך בדיעה טאן האבן. איך פֿר האף ניט דש מירש מיין גוטי ליב האבר ווערן פֿר זאגן, דען ווערט פֿיל גרעשר מיין זכות, דען איך ליג מיך פֿר וואר אויף קיין שטות, דען דש מיך קיין בן אדם זיך דא מיט קאן קויפֿן דש איביג לעבן. אונ' אל דיא יעניגי דיא מיר מיט דז ספר האבן גיהאלפֿן השי' ווערט עש אינן געבן (אלף פעמים כפל כפליים) אונ' ווערן זוכה צו זעהן (בנחמות ציון ובבנין ירושלים) אונ' ווערט אונש משמח זיין אום צו זעהן דש בית המקדש גיבויאט גאר פֿיין דש מיר זאלן דער לעבן דיא גאולה אונ' ווערן זעהן (משיח בן דוד) אין זיינר גדולה (במהרה בימינו אמן וכן יהי רצון) דאז ביט אייער דינשט דינר חיים בן ל"אא יעקב ז"ל דרוקר.

Publisher: Hayyim Druker
Archive: Rosenthalian, JNUL, Bodleiana and others

Copyright © 2012 Early Modern Workshop